

Ankara Sancağından Alınan Olağanüstü Aynî Vergiler (1540-1640)

Extraordinary In-Kind Taxes Collected from the Sanjak of Ankara (1540-1640)

Süleyman POLAT

Süleyman POLAT

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of History, Ankara, Turkey

suleymanpolat_@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1939-7293

DOI: 10.5505/jas.2020.52244

Öz

Her devlet gibi, Osmanlı Devleti de varlığını büyük ölçüde tebaasından aldığı vergilerle sürdürmekteydi. Bu vergilerin toplanması özellikle savaş gibi olağanüstü zamanlarda daha hayati bir mesele hâline geliyordu. Nitekim savaş esnasında ordunun en kritik ihtiyacı, hareket hâlindeki ve cephedeki askerlerin iaşesi meselesiydi. Bu ihtiyacı karşılamak için ise olağanüstü vergi kaideleri çerçevesinde reyadan aynî vergiler talep edilmişti. Bu süreçte reyadan talep edilen vergileri yalnızca aynî olarak vermeleri istenmemiş, aynı zamanda verginin bir parçası olarak taşıma yükümlülüğünü de reayanın üstlenmesi gerekmişti. Öyle ki Anadolu Beylerbeyliği/Eyaleti'ne bağlı Ankara sancağında da mevcut kazalarıyla beraber olağanüstü zamanlarda üzerine düşen bu sorumluluğu yerine getirmesi beklenmişti. Çalışmada ilk hedef 16. yüzyılın ikinci ve 17. yüzyılın ilk yarısında seferler esnasında Ankara sancağına sistematik olarak tahakkuk ettirilen aynî vergilere dair örnekleri tespit etmektir. Bunun yanında tespit edilen örnekler dâhilinde Ankara sancağında alınan aynî verginin tarh ve tahsil oranını belirleyerek, ilgili tarihlerde Ankara sancağında yaşayan reayanın yükümlülüklerini ne derece yerine getirdiğini ortaya koymaktır. Son olarak ise Ankara örneğinde aynî vergilere dair elde edilen veriler kıyaslanarak, yükümlülükler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Olağanüstü vergiler, Vergi hanesi, Nüzul, Osmanlı Devleti, Ankara

Abstract

As in other countries, the main revenue of the Ottoman Empire came from the taxes collected from its subjects. Tax collection was even more crucial during extraordinary times, such as wars. Indeed, the most critical need of the army during a war was the subsistence of its soldiers on the move as well as those on the front. To meet this need, the reaya was expected to pay in-kind taxes within the framework of extraordinary tax principles. The reaya was not only asked to provide in-kind taxes but was also required to cover transportation costs as a part of the tax. The Sanjak of Ankara, situated in the Anatolian State, was expected to pay this tax together with its districts during times of emergency. The primary aim of this study is to identify examples of in-kind taxes that were systematically accrued in the Sanjak of Ankara during the campaigns carried out in the second half of the 16th century and the first half of the 17th century. Another aim is to understand to what level the reaya in Ankara managed to fulfil its obligations during this period by determining the imposition and collection rates of in-kind taxes collected from the Sanjak of Ankara. Lastly, this study assesses tax obligations by analyzing the obtained data on in-kind taxes in Ankara.

Keywords: Extraordinary taxes, Tax unit, Nüzul tax, Ottoman Empire, Ankara

Giriş

Genel tanımıyla vergi, devletin ammeyi ilgilendiren görev ve hizmetlerin kesintisiz ve eksiksiz devamlılığını sağlamak için halktan topladığı nakdi ve aynı bedellere verilen addır (Kazıcı, 2005, s. 11). Temelde, diğer İslam devletleri gibi Osmanlı Devleti'nde de tebaadan alınan vergiler “tekâlif-i şer’iyye” ve “tekâlif-i fevkâlade” (olağanüstü) olarak ikiye ayrılmıştı. Tekâlif-i fevkâlade tipi vergiler ise, “tekâlif-i örfiyye” (tekâlif-i âdiye ya da divâniye), “tekâlif-i şâkka ve imdâdiye” olarak iki alt başlıkla tasnif edilmişti (Tabakoğlu, 2016, ss. 322-325; Akdağ, 1999, ss. 406-407).

Bu vergilerden tekâlif-i şer’iyye türünde olanlar, İslâm hukuku çerçevesinde hükümleri fıkıh kitaplarında belirlenmiş ve tayin olunmuş vergilerdi. Tekâlif-i şer’iyye kapsamında toplanan öşür, zekât, cizye ve haraç bu verginin dört esas grubunu meydana getirmişti (Südi, 1996, s. 19; Abdurrahman Vefik, 1999, s. 7). Tekâlif-i fevkâlade türü vergilerden biri olan tekâlif-i örfiye, devletin örfe dayalı ve genellikle savaş gibi fevkâlade zamanlarda ortaya çıkan ihtiyaçlarının karşılanması için hükümdarın emriyle işlerlik kazanan vergilerdi (Abdurrahman Vefik, 1999, s. 63; İnalçık, 1980, ss. 317-322). Bunun yanında devletin düzenli biçimde tahsil ettiği raiyet rüsumu kapsamındaki resm-i çift, bâd-ı hevâ, arûs, ispenç gibi vergiler de tekâlif-i örfiyye içerisinde kabul edilmişti (İnalçık, 1993, s. 333). Her ne kadar 16. yüzyılda Ebüssüüd Efendi, bu vergileri şer’î prosedüre uygun hâle getirerek açıklasa da, 17. yüzyılda bu tür vergiler şer’î kategoriden çıkarılmış ve hatta bir kısmı “bid’at” olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştı (İnalçık, 1993, s. 333; Tabakoğlu, 2011, s.336).

Osmanlı vergi sistemi içerisinde önemli bir yer tutan tekâlif-i divaniye yahut avâriz-ı divaniye vergileri de tekâlif-i örfiye türü mükellefiyetlendendi. Osmanlı vergi sistemi içerisinde avâriz-ı divaniyeyi farklılaştıran husus, vergi veren nüfusu temel alan “avâriz hânelerinin” belirlenmesi ve buna göre mekkâre, kürekçi, güherçile, menzil, yelkenci gibi verginin türevlilerinin salınmasıydı (Barkan, 1979, s. 13-19; Tabakoğlu, 2016, ss. 323-324; Sahillioğlu, 1991, s.108).

Ankara sancağından alınan ve çalışma kapsamında incelemeye konu olan *nüzul* ve *sürsat* vergileri de temelde tekâlif-i örfiye vergisinin içinde yer almaktaydı. İfade edildiği üzere tekâlif-i örfiye, tekâlif-i âdiye (tekâlif-i mu’tade) ve tekâlif-i şâkka olarak kendi içerisinde iki kısma ayrılmıştı. Bunlardan tekâlif-i âdiyenin bir vergi

olarak salınabilmesi için öncelikle devletin gaza ve cihâd maksadıyla bir savaş içerisinde bulunması gerekmektedir. Sonrasında savaşın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için savaşa katılmayan tebaadan aynı ve nakdî yardımda bulunmasını talep edebilirdi (Südi, 1996, s. 20-21). Nüzul ve sürsat, seferler esnasında askerin, büyük kısmı zahireden oluşan iâşe ihtiyacını karşılamak adına tesis edilmişti. Ancak seferlerde aynı kaideler çerçevesinde aynı toplanmak üzere reayaya salınan vergiler bununla sınırlı değildi. Nitekim mükellefiyet şeklinde yürütülen iştirâ (satın alma) da askerin zahire ihtiyacını karşılamak adına nüzul ve sürsatla eş zamanlı olarak reayaya aynı tahakkuk ettirilmiş bir başka mükellefiyetti (Polat, 2011). Bunun dışında, sefer esnasında acilen ihtiyaç duyulan farklı mühimmatın karşılanması için de aynı vergiler tahakkuk ettirilmişti. Mesela “bedel-i yapığı” seferde gerekli yün ihtiyacını karşılamak için ihdas edilmişti (Polat, 2014). Ancak bu örnekler nüzul ve sürsata göre daha sistem-siz ya da dar alanda uygulanmış yükümlülüklerdi. Bu nedenle Ankara sancağı özelinde çalışmaya temel teşkil edecek örnekler nüzul ve sürsat yükümlülüklerinden seçilmiştir.

Çalışmaya konu olan Ankara kenti, tarih öncesi çağlardan itibaren kadim bir yerleşim merkeziydi; bugünkü kale ve çevresinde Hititler, Frigler, Galatlar ve Romalılar döneminde bir kale şehir özelliğinde var olmuştu. Anadolu’nun Türkleşmesiyle beraber Ankara şehri de 13. yüzyıldan itibaren Türk-İslam kimliğini kazanmış ve bu değişim Osmanlı’nın şehre hâkim olmasından sonra 15. yüzyılda tamamlanmıştı (Ergenç, 1980, s. 86). Bununla beraber Osmanlı eyalet sistemi içerisinde Ankara, bir sancak merkezi olarak yer almıştı. Bu çerçevede 15. yüzyılın ikinci yarısında Ankara sancağı Bacı, Çubuk, Kasaba, Karacadağ, Mürtedova, Bınânilî, Yabanovası, Şorba, Mudrib ve Uruş olmak üzere toplam 11 kazadan teşkil edilmişti. 16. yüzyıldaysa kaza sayısı 6 ila 7 arasında değişmişti. Özellikle çalışmaya konu olan 16. yüzyılın sonundan itibaren ise Ankara sancağının kaza sayısı Ankara, Şorba, Bacı, Yaban-abad-Murtaza-abad, Çubuk, Yörükân-ı Ankara, Çukurcak, Ayaş olmak üzere 9’a çıkmıştı (Erdoğan, 2004, ss. 26-26; Ergenç, 1995, ss. 62-63).

Çalışmada, savaşların iâşesine katkı sağlamak adına Ankara sancağından aynı alınan vergiler üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak Ankara sancağından aynı olarak tarh ve tahsil edilen dört nüzul ve dört sürsat yükümlülüğüne ait örnekler incelenecektir. Çalışmanın

hedefi, Ankara tebaasının yükümlülüklerini ne şekilde yerine getirdikleri ve dolayısıyla savaşa sağladıkları katkıının tespit edilmesinin yanı sıra, olağanüstü mükellefiyet kapsamında Ankara sancağından alınan bu vergilerin ne miktarda tarh edilip, hangi oranda alındığını belirlemek ve aynı alınan bu vergilerin, yükümlülüğün bir parçası olan teslim sürecinin nasıl yürüdüğünü yine Ankara örneğinde ortaya koymaktır.

Ankara Sancağından Alınan Aynı Nüzul Vergisine Dair Örnekler

Nüzul vergisi, avarız vergisinin nakdî bir vergiye dönüşmesi sonucu, ordunun zahire ihtiyacını karşılamak için sistematik olarak 16. yüzyılın başlarından itibaren uygulamaya konulmuş bir yükümlülüktü. Bu verginin tahakkuku esnasında kazaların avarız hanesi temel alınmış ve vergi miktarı buna göre belirlenmişti. Nüzulün tarh ve tahsili sürecinde önde gelen yetkili kadıydı. Kadı, un ve arpadan oluşan aynı nüzul vergisini toplamanın yanında, belirlenen yerlere nakliye işiyle de görevlendirilmişti (Güçer, 1964, s. 69; Mc Gowan, 1981, s. 1327; İşbilir, 2007, s. 311; Polat, 2018, ss. 830-831).

Buradan hareketle çalışmada ilk olarak nüzul vergisi dâhilinde H. 949 (M.1542-1543) ve H. 1048 (M. 1638-1639) tarihleri arasında Ankara sancağından alınan aynı vergi örnekleri incelenmiştir. Ne var ki bahsedilen tarihler arasında nüzul vergisi Ankara sancağından nakdî olarak da toplanmıştı. Ancak doğru kıyaslamalar ve tespitler yapabilmek adına nakdî alınan nüzul yükümlülüğüne ait örneklere çalışmada yer verilmemiştir.

İncelenen ilk örneğe göre, Ankara sancağından H. 949 (M. 1542-1543) senesinde 7 kazadan toplam 11.688 haneden 23.376 kile aynı nüzul zahiresi tarh edilmişti (Tablo 1). Lakin H. 949 (M.1542-1543) senesinde Ankara sancağının 9 kazası içerisinde Çukurcak ve Şorba kazaları yer almamıştı. Ankara sancağında en fazla tarhın yapıldığı ve dolayısıyla vergiye bağlı hane sayısının en fazla olduğu yer Ankara merkez kazasıydı. Nitekim en yüksek miktarda zahire buradan toplanmıştı. Bununla beraber sahip olduğu hane sayısı bakımından dikkat çeken bir başka yer Çubuk kazasıydı. Nitekim Çubuk Kazası'nın bu tarihte hane sayısının yüksek olmasının yegâne sebebi Şorba Kazası'nın Çubuk Kazası içinde yer almasıydı (Turan, 1999, s. 26). Ancak tablodan da görü-

Tablo 1. H. 949 (M. 1542-1543) ve H.996 (M. 1587-1588) Tarihlerinde Ankara Sancağından Toplanan Aynı Nüzul

H. 949 (M. 1542-1543)'de Tarh ve Tahsil Edilen Aynı Nüzul					H.996 (M. 1587-1588)'de Tarh ve Tahsil Edilen Aynı Nüzul			
Nüzulün Alındığı Yer	Avarız Hane Sayısı	Tarh Edilen Toplam Zahire (Kile ¹)	Toplanan Zahire (Kile)	Tahsil Oranı (%)	Avarız Hane Sayısı	Tarh Edilen Toplam Zahire (Kile)	Toplanan Zahire (Kile)	Tahsil Oranı (%)
Ankara	2.782	5.564	4.933	88,66	1551	1.034	991	95,84
Çukurcak	-	-	-	-	323	215,75	205,5	95,25
Çubuk-abad	2.153	4.306	1.767	41,04	752	501,75	468,5	93,37
Bacı	581	1.162	987	84,94	382	254,5	214,5	84,28
Yörükân-ı Ankara	1.427	2.854	2.854	100	808	538,75	477,5	88,63
Ayaş	1.801	3.602	3.602	100	1020	680	554,5	81,54
Şorba	-	-	-	-	459	306	285	93,14
Yaban-abad	1.613	3.226	3.226	100	930	620	583	94,03
Murtaza-Abad	1.331	2.661	1.897	71,29	898	598,75	596,5	99,62
Toplam	11.688	23.376	19.266	82,42	7.123	4.749,5	4.376	92,14

Kaynak: MAD., 499, BOA; Polat, 2018, ss. 845-846.

1 Keyl ya da Kile, standart miktarı 20 okka yani 25,659 kg. olan ölçü birimidir(Kallek, 2002, s. 569; İnalçık, 2000, s.444).

düğü üzere, Çubuk Kazası'nda tahsil oranı çok gerilerde kalmıştı. Belki bu nedenle verginin tarh edildiği ilerleyen yıllarda Şorba Kazası'ndan da ayrı tarh ve tahsil gerçekleştirilmişti. Bununla birlikte Yörükân-ı Ankara, Ayaş ve Yaban-abad kazalarından aynı tarh edilen verginin bütünüyle tahsili tamamlanmıştı. Sancağın tamamına bakıldığında tarh edilen verginin 19.266 kilesinin tahsili sağlanmış, yani aynı nüzul vergisinin tahsili %82,42 oranında gerçekleşmişti (Polat, 2018, s. 846).

Ankara sancağından H. 949 (M.1542-1543) senesinde alınan aynı nüzulün vergi miktarı, 10 hane başına 1 mud² olarak belirlenmişti. Anlaşılan hane başına düşen vergi miktarı 2 kile zahireden ibaretti. Bununla beraber aynı sefer esnasında çevre livalara daha farklı tarh belirlenmişti. Öyle ki Ankara sancağının komşu sancaklarından olan 9 kazalı Kengiri (Çankırı) ve 14 kazalı Bolu Livasına 12 hane başına 1 mud tarh ve tahsil yapılmış, yani hane başına 1,66 kile zahire alınmıştı (MAD., 499, ss. 128-130, BOA). Anlaşılan aynı tarihte uygulanan nüzul vergisi kapsamında, yakın çevresindeki sancaklara göre Ankara'ya daha fazla bir mükellefiyet yüklenmişti. Bununla beraber kayıtlarda aynı tahsil edilemeyen zahire miktarıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Benzer şekilde incelenen kaynakta, Estergon Seferi esnasında Ankara aynı alınan verginin nasıl, nereye ve ne şekilde taşındığına dair de yeterli bilgi bulunamamıştır.

İncelenen ikinci aynı nüzul vergisi Ferhad Paşa'nın ikinci Safevî seferi için 1588'de toplanmıştı ve bu süreçte Ankara'nın 9 Kazası'na vergi tahakkuk ettirilmişti (Tablo 1). Lakin tahakkuk ettirilen bu verginin tamamı tahsil edilememişti. Ankara sancağının bakiye miktarlarına kabaca bakılacak olursa, hane sayısına bağlı olarak en fazla tarhin yapıldığı Ankara Kazası'ndan 31,5 kile arpa ve 11,5 kile un alınamamıştı. Çukurcak Kazası'na tarh edilen aynı nüzulün neredeyse tamamı tahsil edilmiş, sadece, büyük kısmı arpa olmak üzere, 10 kile zahire bakiye kalmıştı. Yörükân-ı Ankara Kazası'ndan 61.75 kile nüzul zahiresi tahsil edilememişti. Yaban-abad Kazası'ndan ise toplanan nüzul içerisinde arpanın tahsilinin tamamı sağlanmış, lakin onun 36 kilesi bakiye kalmıştı (MAD., 457, ss. 26-27, BOA). Diğer kazalarda olduğu gibi Ayaş Kazası'nda da tarhin tamamı tahsil edilememişti. Buna göre 110,5 kile un ve 15 kile arpanın tahsili gerçekleşmemişti. Son olarak Bacı Kazası'nda 8 kile arpa ve 32 kile

un; Şorba Kazası'nda 21,5 kile un; Çubuk Kazası'nda 32 kile un ve 0,5 kile arpa; Murtaza-abad Kazası'ndaysa 2,5 kile un bakiye kalmıştı (MAD., 457, ss. 28-30, BOA; Polat, 2018, s. 847). Buna rağmen H.996 (M.1587-1588) tarihinde alınan vergide tahsil oranları % 81'in altına düşmemişti.

Ankara sancağına H.996 (M.1587-1888) tarihinde tarh edilen vergi miktarı hane başına 0,66 kileydi (Tablo 1). Nitekim ilgili tarihte bu verginin tahakkuk ettirildiği Anadolu, Rum, Karaman, Maraş, Diyarbakır, Halep eyaletlerinin hepsinde hane başına aynı oran uygulanmıştı. Bunun yanında bakiye kalan aynı vergiye bakılacak olursa, büyük bir kısmı için belirlenen bir bedel çerçevesinde nakdî tahsilat yapılmıştı. Bu durumu örneklendirerek devam edecek olursak, Ankara Kazası'nda bakiye kalan un ve arpa için kile başına 120 akçe bedel belirlenmiş ve buna mukabil 5.160 akçe tahsil edilmişti. Benzer bir biçimde Çukurcak Kazası'nda bakiye kalan zahireye 120 akçe bedel belirlenmiş ve karşılığında 1.200 akçe alınmıştı. Yörükân-ı Ankara Kazası'nda ise belirlenen rakam farklılaşmıştı. Nitekim kazadan bakiye kalan 32,5 kile un için kile başına 200 akçe ve 7,5 kile arpa için kile başına 120 akçeden toplam 7.400 akçe bedel alınmıştı. Ne var ki Yörükân-ı Ankara Kazası'ndan toplanamayan 21,75 kile nüzul zahiresi için hiçbir ücret alınmamıştı. Benzer bir süreç Bacı Kazası'nda tekrar etmişti. Bacı Kazası'ndan bakiye kalan 15,5 kile un için, kile başına 200 akçeden 3.100 akçe bedel alınmış, un ve arpadan oluşan 24,5 kile içinse bir bedel alınmamıştı. Çubuk ve Murtaza-abad kazalarındaki bedel tahsili biraz daha farklı gerçekleşmişti. Öyle ki bu kazalarda bakiye kalan nüzul zahiresi un olmuştu. Lakin bakiye kalan onun kilesine 200 değil, 120 akçe bedel biçilmiş ve bu çerçevede Çubuk Kazası'ndan 3.930 akçe ve Murtaza-abad Kazası'ndan 300 akçe alınmıştı. Bunun yanında hiç tahsilat yapılamayan kazalar da mevcuttu. Nitekim Yaban-abad, Ayaş ve Şorba kazalarından bakiye kalan un için herhangi bir bedel ödenmemişti (MAD., 457, ss. 26-30, BOA). Tüm bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere bakiye kalan zahirenin büyük kısmı için 21.090 akçe bedel toplanmıştı. Bakiye kalan zahire için belirlenen miktar kile başına arpa için 120, un için 200 akçeydi. Ancak un için belirlenen bedel bazı durumlarda kile başına 120 akçeye düşmüştü. Ankara sancağından alınan aynı nüzulün taşıma ve teslim sürecine bakacak

2 Mud, 20 kileye karşılık gelen ölçü birimidir. Kilogram olarak miktarı 513,160 kg'dır (İnalçık, 2000, s. 445).

olursak, -olağan olduğu üzere- bu işin takibinin kadılarına bırakıldığı görülmektedir. Ankara, Yaban-abad, Çukurcak, Şorba kazalarının taşıma işi bizzat kadı ve adamları tarafından yürütülmüştü. Geriye kalan diğer kazaların zahireleriye kadılar tarafından tutulan mekkâreciler³ vasıtasıyla nakledilmişti. Mesela Bacı Kazası'ndan alınan nüzul Hüseyin ve Muhammed, Çubuk Kazası'ndan toplanan zahireye Abdülkerim adlı mekkâreciler vasıtasıyla orduya sevk edilmişti. Kayıtlarda aynı verginin teslim tarihi belirtilmemişti. Ancak ne kadar uzağa taşındığına dair veriler mevcuttu. Nitekim aynı nüzulün bir kısmı orduya, serdarın adamlarına yahut iâşe işinden sorumlu eminlere verilmişti. Bir kısım zahireye Gence Kalesi'ne nakledilmişti (MAD., 457, ss. 26-30, BOA). Anlaşılacağı üzere H.996 (M.1587-1588) tarihinde Ankara sancağından alınan aynı nüzul, azımsanmayacak bir mesafe taşınarak teslim edilmişti. Bu taşıma işinin reaya tarafından karşılandığı düşünüldüğünde nüzul vergisinin aynı alındığında ne derece külfetli bir yükümlülük olduğunu göstermektedir.

Bir diğer örnek olan Revan Seferi'nde, H.1046 (M.1636-1637) senesine mahsup olmak üzere Ankara'nın

9 Kazası'na vergi tarh ve tahsil edilmişti. Bu sefer sürecinde verginin tahsil oranı çok yüksek seyretmişti (Tablo 2). Öyle ki Ankara'ya bağlı 9 kazanın 8'inden tarh edilen aynı nüzul zahiresinin tamamı teslim edilmişti. En fazla nüzul Ankara Kazası'ndan alınan zahireydi. Buradan alınan zahire 19 Ağustos 1635 (5 Rebiyülevvel 1045) tarihinde Ordu Nüzul Emni'ne tezkire karşılığı teslim edilmişti. Ankara Kazası'ndan alınan arpanın 1.019 kilesi Sergi Emni'ne, 21 kilesi ise Sadrazam'a hayvanların ihtiyacı için verilmişti. Çukurcak Kazası'ndan alınan aynı nüzul 17 Ağustos 1635 (3 Rebiyülevvel 1045) tarihinde orduya ulaştırılmıştı. Bu doğrultuda arpa Nüzul Emni tarafından, Sergi-i Hümayun'a vermek için teslim alınmış, un ise matbah eminine teslim edilmişti. Ankara sancağına bağlı kazalar içerisinde en erken teslimatı, 2 Ağustos 1635 (17 Safer 1045) tarihinde Bacı Kazası gerçekleştirmişti. Yine Nüzul Emni'nin teslim aldığı zahireden un, üst kademe devlet adamlarına dağıtılmışken, arpa Sergi Emni'ne verilmişti. Şorba Kazası'ndan 19 Ağustos 1635 (5 Rebiyülevvel 1045) tarihinde teslim edilen nüzul zahiresi içerisinde 150 kile arpa Şam Mirimiranı'na, geriye kalanıysa Sergi Emni'ne verilmişti.

Tablo 2. H. 1045 (1635-6) ve H. 1048 (1638-9)'de Ankara Sancağından Toplanan Aynı Nüzul

H. 1045 (M. 1635-1636) Tarh ve Tahsil Edilen Aynı Nüzul					H. 1048 (M. 1638-1639) Tarh ve Tahsil Edilen Aynı Nüzul			
Nüzulün Alındığı Yer	Avarız Hane Sayısı	Tarh Edilen Toplam Zahire (Kile)	Toplanan Zahire (Kile)	Tahsil Oranı (%)	Avarız Hane Sayısı	Tarh Edilen Toplam Zahire (Kile)	Toplanan Zahire (Kile)	Tahsil Oranı (%)
Ankara	520	1300	1300	100	520	1300	1300	100
Çukurcak	17	42,5	42,5	100	17	43,5	43,5	100
Çubuk-abad	66,5	166,25	166,25	100	66,5	165	165	100
Bacı	44,50	111,25	111,25	100	44,50	111,25	111,25	100
Yörükân-ı Ankara	79,50	194,50	194,50	100	79	197	197	100
Ayaş	204	510	510	100	204	510	508	99,61
Şorba	146	371	371	100	146	365	365	100
Yaban-abad	270,5	676	676	100	269,5	676	676	100
Murtaza-abad	111,5	278,5	163,5	58,71	111,5	278,75	279	100
Toplam	1.459,5	3.650	3.535	96,85	1.458	3.646,75	3.644,75	99,95

Kaynak: D.MKF.d., 27445, BOA; MAD., 4347, BOA; Polat, 2018, ss. 847-848.

3 Mekkâre, yük taşıyan hayvan ve bunların sahipleri için kullanılan bir tabirdir. 17. yüzyıldan itibaren ise "mekkâre" ya da "mekkâreci" tabiri Osmanlı Devleti'nde taşıma işiyle uğraşan esnaf teşkilatı için kullanılmıştır (İşbilir, 2003, s. 554).

Murtaza-abad Kazası'ndan ise tarh edilen 278,5 kile zahirenin 107 kilesi bakiye kalmıştı. Buna göre Ankara sancağına tarh edilen 3.650 kile zahireden 3.535 kilesi, yani %96,85'i aynı olarak teslim edilmişti (D.MKF.d., 27445, ss.125-126, BOA; Polat, 2018, s. 848).

Revan Seferi esnasında Ankara sancağına belirlenen aynı vergi oranı hane başına 2,5 kileydi. Bu miktarın 2 kilesi arpa, 0,5 kilesi un olarak tarh edilmişti. Sefer esnasında aynı verginin tahakkuk ettirildiği Halep, Diyarbakır, Maraş, Sivas (Rum), Adana, Erzurum, Karaman ve Anadolu eyaletlerinin geneline bakıldığında hane başına belirlenen aynı nüzul oranının 2,5 ile 4 kile arasında değişmişti (Polat, 2015, ss. 240-243). Ankara'nın da içinde olduğu Anadolu ve Halep vilayetine bağlı sancaklardan hane başına 2,5 kile alınmıştı. Anlaşılan taşıma yükümlülüğü düşünülerek mesafeye göre verginin oranı belirlenmişti. Revan Seferi esnasında nakdi alıma bakacak olursak, Murtaza-abad Kazası'ndan bakiye kalan zahire miktarı için toplam 489 kuruş (489.000 akçe) bedel alınmıştı. Bu bedelin 420 kuruşu 84 kile arpa için, 69 kuruşuysa 23 kile un için tahsil edilmişti (D.MKF.d., 27445, s.126, BOA). Revan Seferi esnasında taşıma işi, tahakkuk eden aynı verginin en zor aşamasını oluşturmuştu. Öyle ki Ankara sancağından toplanan aynı nüzul kadı, naib ve kiralanan mekkâre davarlarıyla, kuşatma esnasında ve kuşatmanın hemen sonrasında Revan'a kadar taşınıp, orduya teslim edilmişti. Nitekim Ankara sancağından toplanıp Revan'a ulaştırılan unun bir kısmı kalenin iaşesi için kullanılmıştı (D.MKF.d., 27445, s.126, BOA).

IV. Murat'ın katıldığı 1638 Bağdat Seferi esnasında Ankara sancağı halkının mükellef oldukları nüzul vergisi H. 1048 (M.1638-1639) senesinde aynı olarak -aynı yıl içerisinde- alınmıştı. Bununla beraber H. 1048 (M. 1638-1639) tarihinde tarh edilen aynı nüzul vergisinin kaza bazındaki teslimatlarına dair daha ayrıntılı bilgiler mevcuttu (Tablo 2). Buna göre her bir kazadan toplanan un ve arpa yakın tarihlerde, ancak farklı defalarda orduya ulaştırılmıştı. Kaza bazında kaydedilmiş bu verilere dair biraz daha detay verilecek olursa, en fazla aynı nüzul hane sayısına bağlı olarak yine Ankara Kazası'ndan eksiksiz olarak toplanmıştı. Bu kazadan alınan arpa 26-28 Kasım 1638 (19-21 Recep 1048) tarihleri arasında 5 ayrı parçada, un ise 27 Kasım-6 Aralık 1638 ve 10 Aralık 1638 (20-29 Recep 1048 ve 3 Şaban 1048) tarihlerinde toplam 7 parçada orduya teslim edilmişti. Çukurcak Kazası'nın aynı nüzul zahiresiyse mekkâreci Ömer tarafından 28 Kasım 1638 ve 6 Aralık 1638 (21 Recep 1048

ve 29 Recep 1048) tarihlerinde 2 parçada orduya ulaştırılmıştı. Çukur-abad kazasının nüzülü içerisinde arpa, 27 ve 28 Kasım 1638'de (20 ve 21 Recep 1048); un ise 6, 9 ve 18 Aralık 1638 (29 Recep 1048, 2 ve 11 Şaban 1048) tarihlerinde aynı kazada ikamet eden mekkâreci Abdülrahman vasıtasıyla orduya teslim edilmişti. Bacı kazasından alınan arpa 28 Kasım 1638 (21 Recep 1048)'de, un ise 9 Aralık 1638 (2 Şaban 1048) tarihinde kazanın naibi tarafından orduya ulaştırılmıştı. Yörükân-ı Ankara kazasından alınan arpa 28 Kasım 1638 (21 Recep 1048) tarihinde, un ise 3 ve 10 Aralık 1638 (26 Recep 1048 ve 3 Şaban 1048) tarihlerinde orduya sevki tamamlanmıştı. Tam tahsilin sağlanamadığı tek kazaysa Ayaş kazasıydı. Ayaş'tan arpa 27 ve 28 Kasım'da (20 ve 21 Recep) orduya ulaştırılmış, ancak 2 kile gibi küçük bir meblağ bakiye kalmıştı. Ayaş kazasına tarh edilen unun tamamıysa 3-4 ve 9 Aralık (26-27 Recep ve 2 Şaban) tarihlerinde kazanın kadisiyle orduya ulaştırılmıştı. Şorba kazasından alınan arpa ve un ise sırasıyla 9 Aralık 1638 ve 25 Ocak 1639 (2 Şaban ve 20 Ramazan 1048) tarihlerinde orduya nakledilmişti. Benzer bir biçimde Yaban-abad kazasından alınan aynı nüzul da 13, 28 Kasım ve 18 Aralık 1638 (6, 20 ve 29 Recep 1048) tarihinde orduya teslim edilmişti. Aynı nüzulün birçok defada teslim edildiği bir başka yer de Ankara'nın Murtaza-abad kazasıydı. Buna göre 25 Kasım ile 15 Aralık (18 Recep ile 8 Şaban) arasında 9 ayrı parçada kazadan alınan arpa ve un mekkâreciler vasıtasıyla orduya teslim edilmişti. Bağdat Seferi esnasında Ankara sancağına tarh edilen 3.646,75 kile zahireden 3.644,75 kilesi, yani neredeyse tamamı aynı olarak orduya ulaştırılmıştı (MAD., 4347, ss.26-30, BOA; Polat, 2018, s. 849).

Revan Seferi'ne çok yakın bir zamanda vuku bulan Bağdat Seferi'nde de Ankara sancağına hane başına, 2 kilesi arpa, 0,5 kilesi un olmak üzere, 2,5 kile aynı vergi tarh ettirilmişti. Ayaş kazasından bakiye kalan 2 kile arpa içinse 10 kuruş (1000 akçe), yani kile başına 5 kuruş bedel alınarak, ordu hazinesine teslim edilmişti. Aynı verginin taşınma sürecine bakılacak olursa, Ankara sancağına tahakkuk ettirilen nüzul -Revan Seferi'nde olduğu gibi- kuşatma devam ederken Bağdat'a ya da hemen kuşatma sonrası Bağdat'a yakın bir mevkide orduya teslim edilmişti. Teslimatlar yine kazaların kadisi, naibi yahut kadı tarafından görevlendirilen mekkârecilerle sağlanmıştı (MAD., 4347, ss.55-56, BOA). Ancak Revan ve Bağdat Seferi'nde tarh edilen aynı vergi miktarı hemen hemen aynı almasına karşın, mesafe yani taşıma işi yükümlülükle beraber

düşünüldüğünde, Bağdat Seferi'nde Ankara sancağından alınan nüzulün, Revan Seferi'ne kıyasla daha ağır bir vergi olduğu anlaşılmaktadır.

Ankara Sancağından Alınan Aynı Sürsata Dair Örnekler

Literatürdeki genel tanımına göre sürsat, reayanın belli miktardaki erzakı tespit edilmiş menzillere götürülerek, belirlenen fiyat üzerinden askeri birliklere satma yükümlülüğüdür. Sürsatı mükellefiyet haline getirense, reayanın elindeki miktara ve satmak isteyip istemediğine bakılmadan, sürsat mukabilinde belirlenen malları piyasa fiyatının altında bir bedelle satmak durumunda olmasıdır. Nüzul, un ve arpa olmak üzere tamamen zahireden oluşurken; sürsat, un ve arpanın yanında koyun, bal, yağ, ot, saman, odun gibi daha fazla mühimmattan müteşekkildi. Aynı nüzul vergisinde olduğu gibi sürsatta da yükümlü kazalardan verginin toplanıp, belirlenen menzillere getirilmesi yine kadıların göreviydi (Güçer, 1964, s. 93).

16. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyılın ilk yarısında aynı sürsat vergisinin Ankara sancağından ne zaman ve ne ölçüde tarh ve tahsil edildiğine bakıldığında, sürsatın 16. yüzyılın ikinci yarısında, tanımlanan sistematik şekliyle Ankara sancağından alındığına dair bir veriye

tesadüf edilmemişti. Bunun muhtemel nedeni verginin sistematik tahakkukunun 17. yüzyılın başlarına dayanmasıydı. Tespit edildiği kadarıyla sürsat yükümlülüğü, Ankara sancağına ilk olarak H. 1033 (M.1623-1624) tarihinde tahakkuk ettirilmişti. 17. yüzyılın başlarında Ankara'dan alınan vergi örneğine rastlanmamasının muhtemel nedeni yüzyılın başında Anadolu coğrafyasını kasıp kavuran Celali İsyanları'nın etkisiydi (Polat, 2013, ss. 81-82).

İfade edildiği üzere sürsatı nüzulden ayıran en önemli özelliklerden biri sefer esnasında zahire dışında ihtiyaç duyulan diğer mühimmatı da ihtiva etmesiydi. Bu nedenle sürsatla alakalı çalışmada oluşturulan tablolar daha ayrıntılıydı. Bununla beraber, H. 1033 (M. 1623-1624) tarihinde Sadrazam Mehmet Paşa'nın kumandanlığında düzenlenen seferde, Ankara sancağına tahakkuk ettirilen sürsat vergisine dair kayıtlar (Tablo 3) biraz yetersizdi. Öyle ki Ankara'dan arpa, un, koyun, yağ ve bal olmak üzere beş kalemdede tarh edilen sürsat vergisinin her kaleminde, talep edilen miktar yarıya düşürülmüştü. Yarıya düşürülen bu miktarın tahsilinin gerçekleştiği ifade edilmişse de ne oranda tahsil edildiği ve aynı sürsatın nakliyatının hangi şekilde nasıl gerçekleştiği belirtilmemişti. Tüm bunların yanında Ankara sancağına tarh edilen sürsatın tahsili esnasında olağan

Tablo 3. Mehmet Paşa'nın Doğu Seferi'nde (H.1033/1623-4) Ankara Sancağından Tarh Edilen Sürsat Zahiresi

Erzakın Sağlandığı Kaza	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Koyun (Re's)	Yağ (Vukiyye ⁴)	Bal (Kıyye)
Ankara	2.000	200	100	50	40
Çukurcak	200	100	20	40	40
Çubuk-abad	500	200	30	60	40
Bacı	300	150	30	80	50
Yörükân-ı Ankara	700	150	40	40	50
Ayaş	800	100	50	40	40
Şorba	400	200	50	40	20
Yaban-abad	800	200	50	40	0
Murtaza-abad	300	100	50	40	40
Toplam	6.000	1.400	420	430	320

Kaynak: KK., 2566, BOA.

4 Vukiyye ya da Kıyye, 1 okka yani 400 dirhemlik ölçü birimidir. Kilogram olarak miktarı 1,282 kg'dır (İnalçık,2000, s. 446).

olmayan bir yöntem de izlenmişti. Buna göre tarh edilen verginin yarıya indirilmesinin sebebi Ankara Kalesi'nin tamiri işinin sancak halkına verilmesiydi. Anlaşılan vergi mükellefiyetinin yarı yükümlülüğü karşılığında Ankara halkı kalenin tamirine katkı sağlamıştı. Ne var ki kayıtlarda bu katkının, ödenmeyen vergi karşılığında nakdî bir bedel alınarak mı, yoksa fiili çalışma karşılığında mı sağlandığı belirtilmemişti (KK., 2566, ss.24-25, BOA). Aynı tarihte tarh edilen sürsat mukabilinde başka livalara benzer bir uygulamaya gidilmemiş olması Ankara sancağı örneğinde vuku bulan bu durumu daha dikkat çekici bir hâle getirmişti. Nitekim bu durum, Osmanlı Devleti'nin olağanüstü ihtiyaçlarını karşılama sürecinde, doğan yeni ihtiyaçlarını karşılamak adına farklı ve esnek kararlar alabildiğini göstermekteydi.

Çalışma kapsamında Ankara sancağından alınan ve incelemeye konu olan ikinci sürsat örneği, Hüsrev Paşa'nın Bağdat Seferi sürecinde H. 1038 (M.1628-1629) senesinde tahsil edilen vergiydi (Tablo 4). Sürsat mukabilinde verdiğimiz ilk örnekle kıyaslandığında, H. 1038 (M. 1628-1629) senesindeki sürsatın tarh oranlarının öncekine göre hemen hemen aynı olduğu anlaşılmaktaydı. Bunun yanında H. 1038 (M.1628-1629) senesinde alınan verginin tahsil ve nakliye sürecine dair çok daha ayrıntılı bilgiler mevcuttu. Örneklerle devam edilecek olursa, en fazla aynî zahirenin tahsil edildiği yer Ankara sancağının merkez kazasıydı. Ankara kazasında aynî verginin toplanıp teslimi, kazanın kadısı Seyyid Mehmed'in

yükümlülüğündeydi. Bu çerçevede 50 kile un dışında zahirenin hepsi toplanıp, 10 Ağustos 1629 (20 Zilhicce 1038) tarihinde teslim edilmişti. Bununla beraber H. 1038 (M.1628-1629) tarihinde tahakkuk ettirilen sürsatın tamamının tahsil edildiği kazalar da mevcuttu. Nitekim Murtaza-abad kazasından 11 Ağustos 1629 (21 Zilhicce 1038)'da ve Ayaş kazasından ise 14 Ağustos 1629 (24 Zilhicce 1038) tarihinde aynî tarh edilen sürsatın tamamı orduya teslim edilmişti. Bacı kazasından sadece 35 kile unun teslimi gerçekleşmemiş, ancak bu miktarda bakiye sayılıp bedel alınmak yerine vergiden düşülmüş ve kaza halkının tüm yükümlülüklerini yerine getirdiği kabul edilmişti. Benzer bir şekilde, Çubuk-abad kazasından tarh edilen aynî verginin tamamı tahsil edilmiş, ancak onun 80 kilesi bakiye kalmıştı. Bu kazadan aynî toplanan sürsat 14 Ağustos 1629 (24 Zihicce 1038) tarihinde orduya teslim edilmişti. Yörükân-ı Ankara kazasından ise 150 kile un dışında tarh edilen iaşe maddelerinin tamamının tahsili gerçekleşmişti. Bu kazadan tahsil edilen aynî sürsat 17 Ağustos 1629 (27 Zilhicce 1038) tarihinde Nüzul Emîni Yusuf Ağa'ya temessük karşılığı devredilmişti. Bu sefer kapsamında tahsilatın en farklı şekilde yürütüldüğü kaza Şorba kazasıydı. Öyle ki Şorba'dan tarh edilen un dışındaki tüm sürsat zahiresi 17 Ağustos 1629 (27 Zilhicce 1038) tarihinde tahsil edilmiş, onun ise 58 kilesi yerine 1.700 adet ekmek alınmış, 142 kile un ise bakiye kalmıştı. Çukurcak kazası Ankara sancağının aynî vergiyi tahsilde zorlanılan kazalarındandı. Öyle ki kaza halkı tarh edilen arpanın yarısını, 100 kile unun 42 kilesini ve koyunun

Tablo 4. Hüsrev Paşa'nın Bağdat Seferi'nde (H.1038/1628-9) Ankara Sancağından Tarh Edilen Sürsat Zahiresi

Erzakın Sağlandığı Yer	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Koyun (Re's)	Yağ (Vukiyye)	Bal (Kıyye)
Ankara	2.000	200	100	50	40
Çukurcak	200	100	20	30	40
Çubuk-abad	500	200	30	60	40
Bacı	300	150	30	80	50
Yörükân-ı Ankara	700	150	40	40	30
Ayaş	800	100	50	40	30
Şorba	400	200	50	30	20
Yaban-abad	800	200	50	40	40
Murtaza-abad	300	100	50	40	40
Toplam	6.000	1.400	420	410	330

Kaynak: D.MKF.d., 27441, BOA.

tamamını aynı olarak ödeyememişti. Aynı sürsat tahsilinin hiç gerçekleşmediği tek kaza Yaban-abad kazasıydı. Her ne kadar tarh aşamasında Yaban-abad kazasından talep edilen zahirenin, İshaklı menziline nakledilmesi istenmişse de aynı tarh edilen sürsat zahiresinin tamamı bakiye kalmıştı (D.MKF.d., 27441, ss.27-28, BOA). Tüm bu bakiyelere rağmen genele bakıldığında arpa dışında tahsil oranı oldukça yüksekti. Öyle ki, Hüsrev Paşa'nın Bağdat Seferi'nde unun tahsil oranı % 85,00, arpanın tahsil oranı % 35,79 koyunun tahsil oranı % 83,33, yağın tahsil oranı %90,24 ve balın tahsil oranı % 87,88 şeklinde gerçekleşmişti.

Ankara sancağına tarh edilip, tahsil edilemeyen sürsat zahiresinin bakiye kısmının hemen hemen tamamına nakdi bedel belirlenip, tahsil edilmişti. Ancak tespit edilen nakdi bedel için bir standart oluşmamıştı. Öyle ki Ankara kazasında bakiye kalan 150 kile un için kilesi 35 akçeden 5.250 kuruş toplanmıştı. Yine Şorba'dan bakiye kalan 142 kile unun kilesine 35 akçeden 4.970 akçe ve Yörükân-ı Ankara kazasından 150 kile unun kilesi için aynı miktar üzerinden 5.250 akçe bedel alınmıştı. Çubuk-abad kazasından bakiye kalan 80 kile un içinse kilesine 40 akçe bedel belirlenmiş, 3.200 akçe nakdi bedel alınmış ve ordu hazinesine teslim edilmişti. En yüksek sürsat bedelleri aynı tahsilin gerçekleşmediği Yaban-abad kazasına ve sınırlı tahsilin sağlandığı Çukurcak kazasına yapılmıştı. Buna göre Yaban-abad kazasından arpanın kilesine 40, unun kilesine 50, koyunun adedine 120, yağın kıyyesine 30 ve balın kıyyesine 20 akçe bedel biçilip, toplamda 50.000 akçe tahsil edilip hazineye teslim edilmişti. Çukurcak kazasından ise aynı olarak ödenemeyen arpa için kilesine 40 akçeden, 4.000 akçe; un için kilesine 50 akçeden, 2.100 akçe; koyun için adedine 120 akçeden, 2.400 akçe tahsil edilip, aynı mühimmatla beraber orduya ulaştırılmıştı (D.MKF.d., 27441, ss.27-28, BOA).

Hüsrev Paşa'nın Bağdat Seferi sürecinde Ankara sancağından alınan aynı sürsat zahiresi kazaların kadılarının yükümlülüğünde, İshaklı ve Akşehir menzillerine ulaştırılmıştı. Seferin gidiş menzilleri arasında yer alan İshaklı ve Akşehir menzilleri Bolvadin'den sonra ardı ardına gelmekteydi (Sahillioğlu, 1965, ss. 15-16). Bu çerçevede İshaklı menziline Ankara, Murtaza-abad, Çubuk-abad kazalarının sürsatı, Akşehir menziline ise Şorba, Ayaş, Çukurcak, Bacı, Yörükân-ı Ankara kazalarının zahiresi teslim edilmişti. Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla İshaklı menziline 10-14 Ağustos 1629 (20-24 Zilhicce 1038) ve Akşehir menziline 14-17 Ağustos 1629 (24-27 Zilhicce

1038) tarihlerinde aynı zahire ulaştırılmıştı (D.MKF.d., 27441, ss.27-28, BOA). Nitekim seferi anlatan kaynaklarda tam olarak İshaklı ve Akşehir ya da diğer menzil isimleri ve tarihleri ayrıntılı olarak verilmese de ordunun Ağustos ayının ortalarında Eskişehir-Konya arasında olduğu kayıtlıdır (Topçular Kâtibi, 2003, ss. 894-895).

Çalışmada sürsat vergisi dâhilinde vereceğimiz bir başka örnek, Revan Seferi esnasında Ankara'dan alınan sürsat mükellefiyetiydi. Nitekim tarh bilgilerinin verildiği Tablo 5'te ilk dikkati çeken nokta, yağ dışındaki diğer dört kalede tarhın azalmış olduğuydu. Toplamda en keskin düşüş ise % 50 oranla talep edilen un miktarında yaşanmıştı. Ne var ki genel olarak bu düşüşün yanında, zahire nevinde olmasa da odun talebiyle sürsatın kalem sayısı artarak altıya çıkmıştı. Bununla beraber zahire kalemlerinde gerçekleşen tarh miktarındaki genel düşüş tahsil oranlarına pozitif yansımıştı. Öyle ki Revan Seferi sürecinde Ankara sancağına tarh edilen aynı sürsatın tamamı tahsil edilmişti. Bu nedenle aynı miktardan bakiye kalan ve bedel belirlenen bir kalem mevcut değildi.

Ankara sancağından aynı alınan sürsat zahiresi Revan Seferi'nde askerinin ihtiyacını karşılamak üzere üç farklı menzile sevk edilmişti. Livanın merkez kazası olan Ankara'ya tarh edilen altı kalemlik sürsatın tamamı, "Arkıd Kule" ya da "Arkıd Hanı" olarak bilinen menzilde orduya teslim edilmişti (Polat, 2015, s.127; MAD., 4433, s.26, BOA). Çukurcak, Çubuk-abad ve Bacı kazalarından alınan aynı zahire ise Bolvadin menziline kazanın kadıları vasıtasıyla orduya ulaştırılmıştı. Bu kazalara tarh edilen sürsatın tamamının tahsili 22 Nisan 1635 (5 Zilkade 1044) tarihinde sağlanmıştı (MAD., 4433, s.19, BOA). Revan Seferi sürecinde Yörükân-ı Ankara, Ayaş, Şorba, Yaban-abad ve Murtaza-abad kazalarından alınan aynı sürsat ise İshaklı menziline ordu görevlilerine teslim edilmişti. Ne var ki bu tahsilat aşamasında bazı kazalardan un yerine ekme alınmıştı. Bu doğrultuda Yörükân-ı Ankara'dan 2.000, Ayaş'tan 4.000, Yaban-abad'dan 4.000 ve Murtaza-abad'dan 2.000 olmak üzere toplam 10.000 ekme toplanmıştı (MAD., 4433, ss.19-20, BOA). Anlaşılan her bir kile un yerine 40 adet ekme talep edilip, tahsil edilmişti. Sırasıyla belirtilecek olursa, Revan Seferi esnasında Ankara sancağından alınan sürsat Bolvadin, İshaklı ve Arkıd Kule menzillerine taşınmıştı. Hüsrev Paşa'nın Bağdat Seferi'yle kesişen tek menzil İshaklı menziliydi. Aynı sürsatın nakliyesi yine kazaların kadılarına tevdi edilmişti.

Ankara sancağına, Revan Seferi'nde olduğu gibi, Bağdat Seferi'nde de altı kalem aynı sürsat zahiresi tarh edilmişti. Ne var ki tarhın verildiği Tablo 6'da dikkati çeken asıl husus, aynı sürsat kapsamında Ankara sancağına en fazla tarhın bu sefer esnasında yapılmış olmasıydı. Tarh ve tahsil ayrıntılarıyla devam edecek olursak, Bağdat Seferi'nde de en fazla tarhın yapıldığı Ankara kazasın-

dan tahsilatın tamamı sağlanmıştı. Ayrıca Murtaza-abad, Akşehir ve Ayaş kazalarından da tarh edilen sürsatın tamamı alınıp, seferin gidiş yönünde menzillere ulaştırılmıştı. Tam tahsilin gerçekleştiği bu kazalardan sadece koyunlar gidiş yönündeki menzillerine değil, ordunun dönüşü esnasında 16 Eylül 1639 (18 Cemaziyelevvel 1049) tarihinde, Ganem Emini'ne teslim edilmişti. Bağdat

Tablo 5. *Revan Seferi'nde (H. 1045/1635-6 Tarihinde) Ankara Sancağından Tarh Edilen Sürsat Zahiresi*

Erzakın Sağlandığı Yer	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Koyun (Re's)	Yağ (Vukiyye)	Bal (Kıyye)	Odun (Çeki ⁵)
Ankara	2500	200	100	100	50	20
Çukurcak	200	50	30	50	25	5
Çubuk-abad	300	50	50	50	25	5
Bacı	300	50	30	50	25	5
Yörükân-ı Ankara	400	50	30	50	25	10
Ayaş	600	100	50	100	50	15
Şorba	500	50	30	50	25	10
Yaban-abad	700	100	50	100	50	15
Murtaza-abad	400	50	30	50	25	10
Toplam	5900	700	400	600	300	95

Kaynak: MAD., 4433, BOA; Polat, 2015, ss. 125-126.

Tablo 6. *H. 1048 (1638-9) Tarihli Bağdat Seferi'nde Ankara Sancağından Tarh Edilen Sürsat Zahiresi*

Erzakın Sağlandığı Yer	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Koyun (Re's)	Yağ (Vukiyye)	Bal (Kıyye)	Odun (Çeki)
Ankara	2.500	300	250	400	100	30
Çukurcak	300	50	30	50	25	5
Çubuk-abad	500	50	50	50	25	10
Bacı	400	50	30	50	25	5
Yörükân-ı Ankara	600	50	100	100	50	15
Ayaş	1.500	100	100	100	75	20
Şorba	600	100	80	50	20	10
Yaban-abad	800	100	50	100	50	20
Murtaza-abad	600	100	80	50	25	10
Toplam	7.800	900	770	950	395	125

Kaynak: KK., 2583, BOA.

5 Çeki, standart miktarı 4 Kantar (225,798 kg.) olan ağırlık birimidir. Odun için kullanılan "çeki"nin ağırlık miktarı 195 okka, yani 250 kg.'dır (İnalçık, 2000, s. 441).

Seferi esnasında sürsatın tahsilatında zorlanan kazalar Çukurcak ve Çubuk-abad kazalarıydı. Çubuk-abad kazasında aynı tarh edilen 4 kalemde eksik tahsiller mevcuttu. Öyle ki arpanın 60 kilesi, unun 50 kilesi, sade yağın 14 vukiyyesi, balın 3 vukiyyesi aynı olarak teslim edilememişti. Çukurcak kazasındaysa 80 kile arpa ve unun yerine alınması istenen ekmeğin büyük kısmı bakiye kalmıştı. Öyle ki Çukurcak kazasından 50 kile un yerine 3.000 adet ekmeğin alınmasına karar verilmiş, ancak ekmeğin sadece 352 adedi teslim edilmişti. Yaban-abad, Şorba ve Bacı kazaları küçük eksiklerle sürsat yükümlülüğünü tamamlamıştı. Bu kazalardaki tahsil sürecinin ayrıntılarına bakılacak olursa, Yaban-abad kazasından teslimat esnasında 100 kile un yerine 6.000 adet ekmeğin alınmış, anlaşılabilir bir kile un karşılığında 60 adet ekmeğin talep edilmişti. Bunun dışında Yaban-abad kazasından sadece 11 kile arpa bakiye kalmıştı. Şorba kazasından sadece 20 kile un ve Bacı kazasından ise 25 vukiyye bal aynı olarak tahsil edilememişti (KK., 2583, s.19, BOA). Bağdat Seferi esnasında Ankara sancağından alınan sürsatın kalem bazında tahsilat oranlarına bakacak olursak, arpanın % 98'i, unun % 87'si, koyunun %100'ü, yağın % 99'u, balın % 93'ü ve odunun %100'ü tahsil edilmişti.

Bağdat Seferi'nde Ankara sancağında bakiye kalan aynı sürsat zahiresi için de bedeller alınıp ordu hazinesine aktarılmıştı. Buna göre aynı sürsatta en fazla ödeme yapamayan kazalardan biri olan Çukurcak kazasından bakiye kalan arpanın her bir kilesi için 30 akçeden 2.400 akçe, her bir ekmeğin için 1 akçe olmak üzere 2.648 akçe alınıp, ordu hazinesine verilmişti. Çubuk-abad kazasındaysa teslim edilemeyen zahireye karşılık arpanın kilesi için yine 30 akçe, unun kilesi için 60 akçe, sade yağın vukiyyesi için 30 akçe, balın vukiyyesi için 20 akçe olmak üzere toplamda 5.280 akçe bedel alınmıştı. Bunun dışında birim başına aynı bedellerle, Yaban-abad kazasından bakiye kalan arpa için 330 akçe, Bacı kazasından bakiye kalan bal için 500 akçe ve Şorba Kazası'ndan bakiye kalan un için 1.200 akçe tahsil edilmişti. Bağdat Seferi esnasında Ankara sancağından toplanan aynı sürsat vergisi, dört farklı menzile nakledilmişti. Bu çerçevede Bolvadin menziline Çukurcak ve Çubuk-abad kazasından 7 Haziran 1638 (23 Muharrem 1048)'de; İshaklı menziline Ankara ve Yaban-abad kazalarından 8 Haziran 1638 (24 Muharrem 1048)'de; Akşehir menzilineyse Murtaza-abad, Yörükân-ı Ankara, Bacı ve Şorba kazalarından 9 Haziran 1638 (25 Muharrem 1048) tarihinde aynı zahire ulaştırılmıştı. Diğer seferlerde de göz önüne alındığında tek

farklı teslimat Ayaş kazasından Eskişehir menziline yapılan sevkiyattı (KK., 2583, s.19, BOA).

Ankara Sancağı Örneğinde Aynı Alınan Zahire Ekseninde Nüzul ve Sürsatın Kıyaslanması

Çalışmanın önceki başlıklarında Ankara sancağından alınan aynı nüzul ve sürsatın tarh ve tahsil miktarı, nakliyesi ve bakiye kalan kısmından alınan nakdi bedeller tespit edilmişti. Bu başlıkta ise Ankara sancağından alınan aynı sürsat ve nüzul kıyaslanarak sürece dair birtakım değerlendirmelerde bulunulacaktır. Tespitlerin doğru sonuç verebilmesi için kıyaslanacak olan birimin ve mükellefiyetin zamanının aynı olması gerekmektedir. Bu çerçevede Ankara sancağı dâhilinde incelenen örnekler içerisinde, Revan ve 1638 Bağdat seferleri esnasında tarh ve tahsil edilen nüzul ve sürsat mükellefiyetlerinin aynı zahireleri kıyaslanacaktır.

Tablo 7'deki verileri tümünden gelimle değerlendirecek olursak, Ankara sancağından Revan Seferi'nde sürsat % 100, nüzul ise % 97 oranlarında tahsil edilmişti. Bağdat Seferi'nde ise tam tersi şekilde sürsatın %97'si, nüzulün ise % 99,95'i toplanmıştı. Bununla birlikte sürsatın önceki seferlerdeki zahire bazında tahsil oranları çok daha düşüktü. Mesela Mehmet Paşa'nın Doğu seferinde sürsat yükümlülüğündeki zahire tahsil oranı % 50, Hüseyin Paşa'nın Bağdat Seferi'nde alınan sürsattaysa zahire tahsil oranı % 75,7 civarındaydı. Anlaşılabilir Ankara sancağı örneğinde, sürsat yükümlülüğünde diğer kalemlerin yanında, özellikle zahire tahsili büyük oranda artmıştı. Sürsat mukabilinde zahire tahsil oranını artıran en önemli nedense, tahsilinde güçlük yaşanan un miktarının tarh oranlarının düşürülmesiydi. Nitekim sürsat dâhilinde Ankara sancağından talep edilen un miktarının en az olduğu dönem Revan Seferi esnasındaydı ve en fazla tahsilatın sağlandığı dönem de bu sefer esnasında gerçekleşmişti.

Benzer bir süreç aynı nüzulün tahsili aşmasında yaşanmıştı. Nitekim Ankara sancağı kapsamında incelenen nüzul örneklerinden görüldüğü üzere verginin tahsili % 82'den başlayıp, sırasıyla % 92, % 97 ve % 99,9'a kadar çıkmıştı. Özellikle XVII. yüzyılın başlarından itibaren son üç nüzul vergisinde, sürsatta olduğu gibi, oransal olarak unun tahsili arpanın gerisinde kalmıştı (Polat, 2018, ss. 846-849).

Ankara sancağından aynı seferde, dolayısıyla aynı zamanda ve koşullarda sürsat ve nüzul kapsamında

Tablo 7. Nüzul ve Sürsat Kapsamında Revan ve Bağdat Seferlerinde Ankara Sancağından Toplanan Aynı Zahire

Aynı Verginin Sağlandığı Kaza	Avarız Hane Sayısı	Revan Seferi				Bağdat Seferi			
		Tahsil Edilen Sürsat		Tahsil Edilen Nüzul		Tahsil Edilen Sürsat		Tahsil Edilen Nüzul	
		Arpa (Kile)	Un (Kile)	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Arpa (Kile)	Un (Kile)	Arpa (Kile)	Un (Kile)
Ankara	520	2.500	200	1.040	260	2.500	300	1.040	260
Çukurcak	17	200	50	34	8,5	220	6	35	8,5
Çubuk-abad	66,5	300	50	133	33,25	440	0	132	33
Bacı	44,50	300	50	89	22	400	50	89	22,25
Yörükân-ı Ankara	79,50	400	50	155	39,5	600	50	158	39
Ayaş	204	600	100	408	102	1.500	100	406	102
Şorba	146	500	50	298	73	600	80	292	73
Yaban-abad	270,5	700	100	541	135	789	100	541	135,75
Murtaza-Abad	111,5	400	50	139	24,5	600	100	223	56
Toplam	1.459,5	5.900	700	2.837	697,75	7.649	786	2.916	729,5

Kaynak: Revan Seferi: MAD., 4433, BOA; Polat, 2015, s. 125-126; D.MKF.d., 27445, BOA; Bağdat Seferi: KK., 2583, BOA; MAD., 4347, BOA; Polat, 2018, ss. 847-848.

tarh edilen zahire miktarına bakıldığında, sürsatın çok daha yüksek oranlarda tarh ve tahsil edildiği görülmektedir. Bunun yanında tablodaki verilerde asıl dikkat çeken durum, nüzulün birbirine yakın zamanlarda aynı miktarda tarh edilmişken, sürsatın Revan Seferi'ne kıyasla Bağdat Seferi'nde toplamda 1.100 kile fazla tarh edilmiş olmasıdır. Nitekim bu durum, sürsatın ihtiyaçlar mukabilinde uygulanan daha esnek bir yükümlülük olduğunu Ankara örneğinde bize göstermektedir.

Kıyaslamada anlaşılabilir bir başka husus, nüzul ve sürsatın tarh oranlarıyla alakalıdır. Öyle ki nüzulün miktarı Ankara sancağının avarız hanelerine göre belirlenmiştir. Bu doğrultuda Revan ve Bağdat seferlerinde her hane- den 2 kile arpa ve 0,5 kile un alınmıştır. Sürsattaysa tam bir karmaşa mevcuttu. Mesela, Revan Seferi esnasında tarh edilen sürsat, avarız hanesine göre hesaplandığında, avarız hanesinin 3 ile 14,7 katı zahire tarh edilmiş, Bağdat Seferi'nde bu oran 3,3 ile 20'ye çıkmıştır. Sürsat ile ilgili çalışmalarda vergi miktarı belirlenirken, avarız hanesinden farklı olarak muaf olan tebaanın da sürsata dâhil edildiği ifade edilmiştir (Güçer, 1964, ss. 94-95). Lakin birbirine yakın zamanda gerçekleşen iki tarh sürecinde ne avarız hanesinin ne de muaf kesimlerin bu kadar farklılaşması beklenemezdi. Anlaşılacağı üzere sürsatta tarh

oranları, kazaların avarız hanesinden ve muaf kesimden bağımsız olarak ihtiyaç doğrultusunda hesaplanmıştır.

Sonuç

Çalışma çerçevesinde Ankara sancağına tahakkuk ettirilen nüzul ve sürsat vergileri incelendiğinde, vergilerin genel tanımına uygun olarak, nüzul vergisinin daha erken tarihlerden itibaren aynı olarak alındığı görülmektedir. Bununla beraber 17. yüzyıldan itibaren Ankara sancağına nüzul ve sürsat yükümlülüklerinin eşzamanlı ve aynı olarak tahakkuk ettirilmişti. Gerek eş zamanlı olarak yapılan tahakkuklardan, gerekse incelenen diğer örneklerden anlaşılabilir sürsat mukabilinde Ankara halkına düşen yükümlülük nüzule göre çok daha yüksekti. Nitekim yükümlülüğün ağırlığı sürsatta kalem bazında istenen malın fazlalığı yanında, nüzul ile kıyaslandığında aynı cins kalemden alınan aynı vergi miktarı da daha fazla talep edilmiştir. Ne var ki yükümlülükler arasındaki bu fark taşıma işi dâhil edilince değişmiştir.

İncelenen örneklerden görüldüğü üzere Ankara sancağından aynı alınan nüzul, tahsil edildiğinde taşınabilecek en uç noktalara sevk edilmiştir. Öyle ki Ankara'dan alınan aynı nüzul Ferhat Paşa'nın Doğu seferinde Gence Kalesi'ne, Revan Seferi'nde Revan Kalesi'ne ve 1638

Bağdat Seferi'nde kuşatılan Bağdat'a kadar, tahsilden sorumlu kadılar ve onların görevlendirdiği adamlar vasıtasıyla nakledilmişti. Ankara sancağından farklı zamanlarda alınan sürsat ise İshaklı, Bolvadin, Akşehir gibi Eskişehir-Konya arasındaki menzillere sevk edilmişti. Anlaşılan miktar olarak sürsat daha fazla olmakla beraber, taşıma yükümlülüğü düşünülürken nüzul daha ağır bir vergiydi.

Sürsat vergisinin genel tanımında halkın menzillere taşıdığı mühimmatın bir bedel karşılığında halktan satın alındığı ifade edilse de Ankara örneğinde yapılan incelemelerde buna dair bir veriye rastlanmamıştı. Ayrıca belirlenen miktarların gönderilememesi durumunda bir bedel alınması, sürsatın da nüzule çok benzer bir vergi gibi eş zamanda aynı olarak uygulandığını göstermekteydi. Buna ilaveten bu verginin esnekliğini gösteren bir başka delil, bakiye miktar için nakdi bedel tahsili sürecinde görülmüştü. Öyle ki Ankara sancağından toplanan sürsatın bakiye kalan miktarlarına, aynı mal için aynı zamanda farklı nakdi tutarlar belirlenip, tahsil edilmişti. Sürsatın daha esnek uygulandığında dair bir başka göstergesi, onun ekmek şeklinde tahsili sürecinde karşımıza çıkmıştı. Öyle ki 1635 Revan Seferi'nde 1 kile için 40 adet ekmek istenirken, 1638 Bağdat Seferi'nde 1 kile için 60 adet ekmek istenmişti.

Ankara örneğinde aynı alınan olağanüstü vergilerde bir başka dikkat çeken husus bakiye kalan miktar için istenen bedellerin tutarıydı. Mesela Bağdat Seferi'nde sürsat kapsamında bakiye kalan arpanın kilesi için 60 akçe bedel alınmıştı. Aynı süreçte nüzul içinse kile başına 5 akçe bedel tahsil edilmişti. Aynı mal için niçin farklı miktarlar belirlendiği tespit edilememekle beraber, sürsat kapsamındaki nakdi bedelin yüksek olması, yürüyüş esnasındaki menzillere nakledilen zahirenin toplanmasına daha fazla önem gösterildiği şeklinde yorumlanabilir.

Tüm bunların yanında bu aynı vergileri Ankara sancağı özelinde değerlendirecek olursak, belirtilen seferlerde Ankara sancağında bulunan tebaanın yükümlülüklerini büyük ölçüde yerine getirdiği görülmekteydi. Açıklamalardan anlaşılacağı üzere nüzul ve sürsat aynı zahireyi temin etme yanında, taşıma işinden dolayı reaya için külfetli yükümlülüklerdi. Buna rağmen bu vergilerin daha sistemli tarh edildiği dönem olan IV. Murat devri seferlerinde Ankara sancağının tahsil oranları da oldukça yükselmişti. Taşıma mesafesi daha fazla olmasına rağmen daha sistemli ve kurallı uygulanan nüzul

vergisinde bu durum daha belirgindi. Ankara örneğinde yapılan incelemeden anlaşılan, kuvvetli bir idari mekanizmanın kontrolünde halkın ödeme gücüne göre vergi tarh edildiğinde, tahsil oranları artmıştı.

Kaynakça

- Abdurrahman Vefik (Sayın). (1999). *Tekâlif kavaidi*. (F. H. Özkan, Haz.). Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi*. (Cilt 1). Ankara: Barış Yayınevi.
- Bâb-1 Defteri, Mevkufat Kalemi Defterleri. [D.MKF.d]. (1038 [Hicri]). (Defter No: 27441), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Bâb-1 Defteri, Mevkufat Kalemi Defterleri [D.MKF.d]. (1048 [Hicri]). (Defter No: 27445), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Barkan, Ö. L. (1979). Avarız. *MEB İslam ansiklopedisi (İA)* içinde (C.II, s. 13-19). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erdoğan, E. (2004) *Ankara'nın bütüncül tarihi çerçevesinde Ankara tahrir defterlerinin analizi (TÜSOKTAR veri tabanına dayalı bir araştırma)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergenç, Ö. (1980). XVII. yüzyılın başlarında Ankara'nın yerleşim durumu üzerine bazı bilgiler. *Osmanlı Araştırmaları*, (1), 85-108.
- Ergenç, Ö. (1995) *Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkı XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Güçer, L. (1964). *XVI-XVII asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda hububat meselesi ve hububattan alınan vergiler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- İnalçık, H. (1980). Military and fiscal transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700. *Archivum Ottomanicum*, VI, 283-337.
- İnalçık, H. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu toplum ve ekonomi üzerinde arşiv çalışmaları, incelemeler*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik tarihi (1300-1600)* (H. Berktaş, Çev.). (Cilt I). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İşbilir, Ö. (2003). Mekkâre. *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)* içinde (C. XXVIII, ss. 554-555). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İşbilir, Ö. (2007). Nüzül. *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)* içinde (C. XXXIII, ss. 311-312). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kallek, C. (2002). Kile. *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)* içinde (C. XXV, ss. 568-571). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Kamil Kepeci Defterleri [KK]. (1033 [Hicri]). (Defter No: 2566), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Kamil Kepeci Defterleri [KK]. (1048 [Hicri]). (Defter No: 2583), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Kazıcı, Z. (2005). *Osmanlı'da vergi sistemi*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Maliyeden Müdevver Defterleri [MAD]. (1045 [Hicri]). (Defter No: 4433), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Maliyeden Müdevver Defterleri [MAD]. (1048 [Hicri]). (Defter No: 4347), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Maliyeden Müdevver Defterleri [MAD]. (949 [Hicri]). (Defter No: 499), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Maliyeden Müdevver Defterleri [MAD]. (996 [Hicri]). (Defter No: 457), T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.
- Mc Gowan, Bruce. (1981). Osmanlı'da avarız-nüzul teşekkülü 1600-1830. *VIII. Türk Tarih Kongresi*, bildiriler kitabı 2. Cilt içinde, (ss. 1327-1331). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Polat, S. (2011). Osmanlı sefer organizasyonunda pratik çözümler: 1634-1635 (H. 1044) tarihlerinde Karahisar-ı Şarki'de "mükellefiyet şeklinde yürütülen işira" ile zahire temini. *Gazi Akademik Bakış*, IV(8), 161-174.
- Polat, S. (2013). The economic consequences of the Celali revolts: the destruction and re-establishment of the state's taxation organization. *Turkish Historical Review*, 4/1, 57-82.
- Polat, S. (2014). Osmanlı Devleti'nde tekâlif-i imdâdiye vergisine ilginç bir örnek: H. 1044/M.1634 yılında uygulanan bedel-i yapağı vergisi. *Belleten*, LXXVIII(281), 123-148.
- Polat, S. (2015). *IV. Murat'ın Revan seferi organizasyonu ve stratejisi*. Ankara: ATASE Yayınları.
- Polat, S. (2018). Osmanlı Devleti'nde nüzul vergisinin teşkili ve gelişimi: XVI-XVII. yüzyıllarda Osmanlı ekonomisini nüzul vergisi üzerinden değerlendirmek. *Belleten*, LXXXII(295), 829-862.
- Sahillioğlu, H. (1965). IV. Murad'ın Bağdad Seferi Menzılnamesi. *Belgeler*, II(3-4), 1-35.
- Sahillioğlu, H. (1991). Avarız. *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)* içinde (C.IV, s.108-109). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Südi, S. (1996). *Defter-i Muktesid, (Osmanlı vergi düzeni)*. (M. A. Ünal, Haz.). Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Tabakoğlu, A. (2011). Tekâlif. *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)* içinde (C. XL, ss. 336-337). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tabakoğlu, A. (2016). *Osmanlı mâlî tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçular Kâtibi. (2003). *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) efendi tarihi*. (Z. Yılmaz, Haz.). (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Turan, A.N. (1999). *Yabanâbâd tarihini ararken (Kızılcahamam-Çamlıdere) : XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla bir genel tasvir ve tahlil denemesi*. Ankara: Kızılcahamam Belediyesi.